

Радомир Смиљанић

По̀гођени као ӣӣӣчице

Колико пута се и сама упитам како је могуће било преживети све то и живети даље! Многа деца су побијена на дрвећу, гађали су их злотвори, као кад се гађају врране...

Павле је опет застао на пола загривавши колачић. Дошло му је да парче прогута без жвакања. Или да га избаци из уста, није му се даље жвакало тако спокојно. Њен бол који је у њој стално тињао, притискао је и њега.

Али није могао да спречи питање које је излетело готово само од себе, отело му се.

– На дрвећу? Како то побијена на дрвећу?

– Знаш да то не желим да ти испричам. Никада то нисам хтела.

– Знаш, али сада ми је то потребно. Од тога ми зависи много шта, пре свега моја служба.

Мати Павица га погледа узнемирено.

– Служба? Како то?

– Тешко бих ти објаснио. Видиш – он показа на рукопис фељтона – ово овде... Већ си ми многе ствари испри-

чала, и ти и тетка Анка, то је све ту углавном већ записано, спремно за штампање. Али, све је то онако уопштено, баш онако како би историјски неко то обрадио. Не знам да ли ћеш ме разумети, али мени је веома потребан бар један детаљ. Страшан. Уверљив. Морам и сам да се уверим да је потребно ово што радим. Тако ћу уверити и друге, на првом месту свог шефа. Ако то не постигнем, онда сам поново тек на почетку свога пута. Мораћу да потражим други посао. Осим тога... Зар је имало смисла да и до сада живим не знајући како је завршила моја рођена сестра? И мој отац. Да ли сам имао права да будем поштеђен тог сазнања? Ко сам ја да не будем дорастао и тој истини!

Мати га је гледала веома дуго.

– Добро – климнула је најзад главом – чини ми се да сам те схватила...

Устала је и почела нешто бржим корацима да хода око стола, одједном као да је живнула онако како иначе није одговарало њеној погруженој личности. Погнула је главу унапред, као да је њоме пробијала зид бола, окри-

љена неком чудном одлучношћу. Но како јој глава ипак нија стајала чврсто на рамену и повремено падала наниже, Павлу се учини да се она ужурбала у потрази за нечим што јој је пало на под, као да је тражила какво дугме, иглу. У таквом положају провалило је просло из ње, причала је убрзано, сва задихана.

– Ти си био једини од деце који у нашој улици није страдао. Уз све одрасле Србе православне вјероисповјести, страдала су и њихова деца. Ни једно се није извукло. А ти си се спасио, јер сам те тај дан дана прије тог покоља послала дедеку на село. Имао си нешто преко двије године. Твоја сестра једанаест година старија. Кад су улетели у наше двориште пуцајући и подцикујући, страшно псујући, она се ужасно преплашила, изјурила је из куће. Како ли се само сиротица, обезнањена од страха, отела из мојих руку. Куда ли је само потрчала! Изјурила сам за њом. И у сусједном дворишту праштали су пуцњи, проламали се крици и запомагања жртава. При дну улице већ је пламтело. Било их је много. Пијане и острвљене звјери у људском обличју. О, да само знаш, Павкице, какви су били! Наша мала, видјех то у задњи час, вјерала се онако боса истрганих хаљина, на један орах при дну баште. Вриштала сам и сама, трзала се ка њој, неколицина су ме стигла у своје шакетине, један је и замахнуо ножем на мене. Задржао га је наш суграђанин Стјепан, женски фризер – не, повикао је, не њу, она је наша, Хрватица, њу не дирајте!...

Но, ја сам викала, цичала, отимала се из њихових руку. Звала сам очајнички моје дијете. Звала сам твог оца,

иако сам знала да ме он неће чути – задржао се у радњи. Тих дана је радио до касно у ноћ, неке усташе тражиле да им се поткивају чизме новим, јачим блокејима да би могли при корачницама боље звецкали. Јевреме, викала сам, могуће је да сам се понадала да ће ме моја мала чути и вратити се пре но што је опазе и усмрте из пушака. Хтјела сам ју имати уза се, увући је некако у кућу. Хтјела сам се с њоме скрити некамо... А онда сам, у очајању, у паници, ипак помислила да је можда некако безбеднија у крошњама ораха, те је више и нисам смјела звати, викати ка њој, бојала сам се да је не открију, јер она се већ била узверала уз дрво и тамо се зашущкивала ситнијим грањем и лишћем. Али, још нека дечица почеше слиједити њезин примјер – појурише и они за њом, почеше да се пењу... Сад је то већ постало видљиво за крвнике, неки прекинуше за момент убијање одраслих, поклекнуше и, уз цику и смијех, започеше да гађају ону јадну нејач у лишћу великог дрвета. Ужас!

Мајка Павица је сада ходала великом брзином око стола, погнула се још више, кривила је у болу лице, трзала раменима, као да је и сад покремом, гестом покушавала да укаже дечици, својој кћери тако да на коју страну да се повију, да се заклоне, скрију.

– Отргла сам се од изрода, од тих људских звјери, не обазујући се на њихово још гласније кикотање и подврискивање, на њихове хице и кугле које су ми фијукале око главе, појурила ка дечици... Неки малишани су већ падали погођени као птичице. Безгласно, лако, као увели листови. Понеки као да је слијетао. Да ли због

пуцњаве, или што то нисам хтјела чути, можда сам и затискивала уши, губио се сваки звук удара њихових малешних тијела о земљу. Дојурила сам испод дрвета и викала мојој девојчици – скочи, хајде, скочи к мени, мила, не бој се! Боже, да само знаш како ме је гледала разрогачено, лице јој се некако промијенило од силна страха. Била је прилично високо, али није издржала, осјећала је јадница да ће ипак у мојем наручју бити најбезбједнија. Скочила је али ју је пушчано зрно ипак стигло.

Ни сада не знам како сам ју само зграбила, једво да је и додирнула земљу, пригрлила сам ју цијелим својини дршцућим тијелом, готово је покопала у себи. Јадна ли сам, тада сам и још мислила да ми је дијете живо и недирнуто у наручју...

– А отац? Шта је било с оцем? – упита је, стегнуо је зубе, осетио је дрхтавицу коју више није ни могао да контролише.

– Њега су убили у радњи. Тијело су изнијели и заковали му мртве шаке великим чавлима у ролетну обућарнице. Тако је тамо, рекли су ми неки касније, био изложен цио тај дан и цијелу ноћ. Висио је на својим укуцаним шакама, у једну је била ударена и права кламфа. Глава му је, причали су ми, била додуше пала на једно раме, али су прси биле истурене – увек је био кочоперан, пргав, тако је изгледа отишао и у смрт. Дјеловао је, приповједали су ми још, као какав гардист, као гренадир при парадном кораку. Тлапње, запамтила сам их, јер сам тако оставила у сјећању твога храброг, мртвог оца пошто га више никада нисам видела. И њега су бацили у ону јаму, у

једну од оне четири рупе од њемачких авионских бомби на православном гробљу. Сви мученици из тих дана су тамо нашли своје заједничке гробнице. Неопојани, али зато оплакани. И дан-данас плачемо за њима.

Мајка Павица обори дубоко главу. Сада је тихо, једва чујно јецала.

– Треба ли да пишем и о томе? – упита је Павле а и сам се изненади том питању. Зашто ли је само нашао њу, и то сада, у овом часу да пита о нечему што је, бар до сада, за њега било чисто професионално питање.

Али га изненади њен брзи и одлучни одговор, кроз сузе.

– Треба, јакако! Треба да се о томе зна. И онај – настави, и опет се мало погну сабирајући сећања – онај фризер, онај Стјепан, и он је трчао са њима, али није био уз њих. Трчао је да помогне колико је то било могуће. Мене је он спасио. А спасио је и још неке српске обитељи, ризиковао је сопствену главу. И не само он. Још су неки спасавали од оних распомамљених, пијаних горопадника, оних двоножних звјери. Мирза Хасанагић, наш кум, није стигао. Можда и боље. Убили би можда и њега. Јер он је био пријатељ многим Србима, он као прави човјек није разликовао људе по вјери и нацији. Ја сам побјегла још те исте ноћи с мртвом девојчицом у наручју право твојем дедеку на село. Дјед Фрањо је јурио као без душе на челу једне повеће групе људи, махом Хрвата, а било је ту и муслимана, хтјели су да спрече усташе, хтјели су спасавати невинне жртве.

БЕЛЕШКА О ПИСЦУ

Радомир Смиљанић је рођен 20. 4. 1934. године у Јагодини. У Београду завршава Филозофски факултет, Одсек за немачки језик и књижевност. Студирао је и музику. После студија постављен је за стручног сарадника у Институту друштвених наука где је изазвао пажњу својим истраживањем о читаности књиге у Југославији. Затим постаје уредник за питања културе, преводилац и спикер у емисијама на немачком језику (Радио Београд 1965–69.). Затим прелази у статус слободног уметника, уз интензивно бављење књижевним радом и културним ангажманом, ради као симултани и консекутивни преводилац за немачки језик на важним скуповима у земљи и иностранству.

Написао је велики број романа, који су преведени на више страних језика.

Оснивач је и председник Академије Иво Андрић.

